

FELSEFE DÜNYASI

2012/1 Sayı: 55 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. Celal TÜRER
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR
Yard. Doç. Dr. Şamil ÖÇAL
Dr. Necmettin PEHLİVAN

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

PK 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: ₺ 20 (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

ÇİZGİ VE MAĞARA BENZETMELERİYLE İLGİLİ YORUMLARIN GENEL ÇERÇEVESİ İÇİNDE *DIANOIA*

Nihal Petek BOYACI*

Platon, epistemoloji konusunu derinlemesine ele almış olan ilk filozoftur. O, bilginin imkânı, kaynağı ve doğruluğu problemi başta olmak üzere, bilgiyle ilgili bütün problemleri oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alıp tartışır. Platon'un bilgiye ilişkin tanımları, sırasıyla bilgiyi entelektüel bir gelişme süreci olarak değerlendiren bilgi tanımı ile bilgiyi objeleri üzerinden ortaya koyan bilgi tanımıdır. Birincisine göre bilgi inanç, sanı ya da kanaatlerden nesnel ve ezeli-ebedi doğrulara doğru giden bir süreçte ortaya çıkar, ikincisine göre de bilgi ancak objeleriyle, konu aldığı nesnelere üzerinden tanımlanabilir. Platon'da söz konusu iki bilgi tanımının kendisine uygun düştüğü bilgi türlerinden biri de *dianoia*, yani hipotezli bilgidir. *Dianoia*, elbette öncüllerin dolayımından geçerek gerçekleşen bir bilgi türünü ifade eder. Platon'un bilgi felsefesinde kâh bir bilgi türü, kâh bir zihin hâli olarak tanımladığı *dianoia*, bilgiyi bir entelektüel gelişme süreci olarak bilgi anlayışına çok uygun düşer. Çünkü mutlak ve kesin bilgi olarak *noesise* giden yolda, o çok önemli bir evre meydana getirir. Başka bir deyişle, o, bir bilme türü olarak *pistis* (inanç/sanı) ve felsefeye özgü bir bilgi türü olarak *noesis* arasında bulunur.

Dianoia, bilgiyi objesiyle tanımlayan bilgi anlayışına da çok uygun düşmekle birlikte, onun konusu ya da objeleri söz konusu olduğunda, daha onun zamanından başlayarak yaşanan önemli bir karışıklık ya da yorum farklılığı söz konusudur. Bu yorum çeşitliliği, Platon yorumcuları arasında bugün de devam etmektedir. Platon'un kendi belirlemelerinden yola çıkılacak olursa, *dianoianın* nesnelere *noeton*, yani akledilir olanlar veya akıl yoluyla bilinenler kapsamı içinde kaldığı söylenebilir. Yani onun nesnelere ne duyuşal şeyler ne de tam olarak İdealardır. Platon'a göre, bu zihin haline veya bilgi türüne sahip olan insan, kanıtlamadan doğru kabul ettiği birtakım önermelerden hareket etmekte, hipotezler üzerinde çalışmaktadır.¹ Bu düşünme eylemi, Platon'a göre ancak sayılar, geometrik şekiller ve buna benzer bilimlerle uğraşanlar tarafından gerçekleştiril-

* Öğretim Görevlisi, Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü.

1 Platon, *Devlet*, 510b

rilebilir.² *Dianoia* bu biçimiyle ele alındığında ve *Devlet* 510c'ye³ göre, sadece geometri, aritmetik ve hipotezlerle hareket eden bilimlerle meşgul olanların zihin halini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, *dianoia* adı verilen bilgi türü veya zihin halinin nesnelere üçgen, dörtgen ve buna benzer birtakım şekiller olarak belirlenebilir.

Platon'un *Devlet*'te *dianoia* ile ilgili bu belirlemelerinden yola çıkılarak, onun aynı eserde ortaya koyduğu Güneş, Çizgi ve Mağara benzetmelerine ilişkin farklı yorumlarda, *dianoia* olarak belirlenen zihin halinin ontolojik temeline ilişkin farklı iddialar ortaya atılmıştır. İşte bu makalede, bir bilgi türü ya da zihin hali olarak *dianoia* sadece Platon'un söyledikleri üzerinden değil, fakat bu temel üzerinde, bir yandan da söz konusu farklı yorumlar üzerinden ele alınacak ve onun nesnelere belirlenmesi konusunda ortaya çıkan zorluğa işaret edilecektir. Bundan sonra da, bir bilgi türü ya da zihin hali olarak *dianoianın* mahiyetinin ortaya konması noktasında, onun nesnelere ziyade, *dianoia*da kullanılan yöntemin yapısal özelliklerinin daha büyük bir önem taşıdığına işaret edilecektir.

I

Platon'un *Devlet* adlı diyalogunun 509d-511d satırları arasında kalan bölümü, bilgi türleri veya bir insanın içinde bulunduğu zihin halleriyle bu zihin hallerinin nesnelere neler olabileceğini, literatürde Bölünmüş Çizgi analogisi olarak ün kazanmış olan benzetme üzerinden ifade eder. Bu benzetmenin, genel kanı veya Ortodoks Platon yorumlarına göre, hem Güneş ve hem de, *Devlet*'in yedinci kitabının hemen başında ortaya konan Mağara Benzetmesi ile ilişkili bir biçimde ele alınıp okunması gerekir. *Dianoia* konusunda en ayrıntılı bilginin yer aldığı Çizgi benzetmesine dair görüşlerin bu yüzden Güneş benzetmesi ile bağlantılı bir biçimde ele alınmasını zorunlu kılar. Başka bir deyişle, Güneş benzetmesinin Platon tarafından hangi amaç için ortaya konduğu ve ne şekilde oluşturulduğunun belirlenmesi diğer benzetmelerin yorumlanmasında önem arz eder. Çizgi benzetmesinin yorumlanmasını ve bu konuda farklı yorumların ortaya çıkışını olanaklı kılan şey budur. Gerçekten de Çizgi analogisinden önce ortaya konan bu benzetmenin⁴, İyinin ne olduğunu veya ne türden bir şeye karşılık geldiğini daha ayrıntılı anlatma amacı⁵ dışında, *noeton* ile *horaton* alanları arasındaki ayrımı da gözler önüne serme özelliği taşıdığı kabul edilmektedir⁶.

2 Platon, *Devlet*, 510c

3 510c makalenin I. bölümünde 16. dipnota ait alıntıdır.

4 Platon, *Devlet*, 507a-509b

5 T. Irwin, *Plato's Ethics*, Oxford University Press, UK., 1995, s. 271

6 Julia Annas, *An Introduction to Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 2009, s. 245

İyinin bilinmesi onun ışığı altında İdeaların akıl tarafından kavranmasına olanak tanır. Benzetmedeki Güneş, tıpkı aklın *noeton* alanında görmesini mümkün kılan İyi İdeası gibi, gözün nesnelere görmesini sağlayan öge olarak ortaya çıkar. Bu nedenle İyinin yani en yüksek araştırma veya çalışmanın (*megiston poneteos*) konusu olarak İyi İdeasının ne olduğunun bilinmesi, diğer şeylerin kavranmasının yolunu açmak bakımından büyük önem taşımaktadır. Sokrates, bu bağlamda İyinin ne olduğunun araştırılması gerektiğini öne sürer, bununla birlikte onun, İyinin ne olduğuna (*ti estin?*) ilişkin herhangi bir bilgisi yoktur. İyinin ne türden bir şey olduğunu doğrudan ve açıkça ortaya koyamayan, bu yüzden dolaylı bir anlatım ve metaforlara ihtiyaç duyan Sokrates, Glaukon'a onu Güneş benzetmesi üzerinden anlatır.⁷ Buna göre, İyi İdeasının açıklanması, Güneş üzerinden yapılır. Güneşin benzetmede kullanımına ilişkin iki çeşit yorum yapılabilir. Bu yorumlardan biri Güneşin İyiyi açıklarken aynı zamanda *horaton* alanını temsil ettiği; bir diğeri ise *horaton* alanını temsil etmediği ancak sadece İyiyi sembolize ettiği yönündedir. İlk yoruma göre, bu benzetme sadece İyiyi açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda iki farklı alana da işaret etmektedir. Bu iddiaya ilişkin gösterge dair gösterge *Devlet*'in 508b-c satırlarında bulunabilir.

İyinin neslinden gelenin bu⁸ olduğunu kastettiğimi anlamam gerekir. İyi onu kendine uygun biçimde olarak meydana getirmiştir. Kavranan alanda kavrama ve kavramanın nesnesi için İyi ne ise, güneş de görülen alanda görme ve görmenin nesnelere için odur.

Bu alıntıda da görüldüğü üzere, İyi *noeton* alanının nesnelere kavranmasını mümkün kılarken, Güneş *horaton* alanına ilişkin nesnelere görülmesine olanak tanımaktadır. Buna göre, Güneş ile Bölünmüş Çizgi benzetmesi arasında, yukarıdaki alıntıda ve diyalogun daha sonraki kısımlarında kurulan bağlantıdan yola çıkılarak, her iki benzetmenin de İyinin açıklanması dışında, bu iki alan arasındaki ayrıma da işaret ettiği iddia edilebilir. Çizgi benzetmesinin alt kesiti, yani sanı ya da kanaatler anlamında *doksanın* edinildiği kısım *horaton* alanı olarak nitelendirilirken, Güneş benzetmesinde Güneşin temsil ettiği alan bu kısım ile paralellik arz eder, Güneşin aydınlattığı alan duyularla algılanabilen alan anlamında *horatonun* muadili olarak görülür. Bununla birlikte, bu yorumu kabul etmeyenler de vardır. Örneğin Ferguson ve Sze bu yorumu hiçbir şekilde paylaşmaz. Onlara göre, Güneş benzetmesi (ve dolayısıyla Çizgi benzetmesi) *noeton* ve *horaton* alanları arasındaki ayrıma işaret etmekten ziyade, sadece İyiyi açıklamak

7 Platon *Devlet*: 505a

8 *Bu* sözcüğü Güneşin yerine kullanılmaktadır.

için anlatılan analogilerdir.⁹ Bu iddiaya göre, buradaki Güneş ögesi sadece İyinin açıklanması amacıyla kullanılan bir semboldür ve *horaton* alanına dair herhangi bir açıklama vermez. Ferguson'un Güneş ögesinin İyinin açıklaması için kullanılan bir sembol olduğuna ilişkin yorumu, Güneşin maddi bir şey olmasına rağmen duysal ögelere değil de İdeaya benzediği düşüncesinden çıkar.¹⁰ *Devlet*'te Güneş ögesine ilişkin açıklamalar, onun İyinin niteliklerinden ayıramayacağını gösterecek kadar benzerlik taşımaktadır. İyinin Güneşi kendisine uygun bir biçimde meydana getirmesi, Güneşin İyinin neslinden türemesi¹¹, Onun İyiye benzer nitelikler taşıyarak tanrısal özelliklere sahip olması,¹² İyi ile Güneş arasındaki benzerlikleri vurgulamak açısından fazlasıyla yeterlidir. İyi, bir İdea olduğuna göre Güneşin ona olan benzerliği onun duysal alana ilişkin bir madde olmaktan daha çok, İdea özelliği taşıyan bir öge olarak görülmesine neden olur. Ferguson da benzetmedeki bu noktayı vurgulayarak, Platon'un Güneş ögesini maddi varlıklardan oluşan bir dünyaya işaret etmek yerine, sadece İyiye açıklamada bir sembol olarak kullandığı düşüncesine geçer. Buna göre kullanılan Güneş ögesi İyinin bir sembolü olarak ortaya çıkarken, ışık hakikatinin açıklanma imkânı temsil edip gözle görülen nesnelere bilginin nesnelere karşılık gelir. Böylece Güneşin görmeyi olanaklı kılması gibi, İyinin de bilmenin imkânını nasıl sağladığı daha açık bir biçimde anlatılmış olur.

Güneşe ilişkin bu iki alternatif yorum, Bölünmüş Çizgi analogisine ilişkin farklı yorumların temelini oluşturur. Çizgi analogisiyle ilgili olarak, işte bu zemin üzerinde üç farklı yorum geliştirilmiştir. Bunlar geleneksel, iki kesitli ve üç kesitli yorumlardır. Farklı bilgi türleri veya zihin halleriyle onların nesnelere ilişkin olan Bölünmüş Çizgi analogisi, geleneksel yorumda dört kesitten oluşan bir benzetme olarak ele alınır. Güneş benzetmesinde, Ferguson'un sembolik anlatım yorumu geçerli görülmez ve *horaton-noeton* ayrımı olduğuna ilişkin geleneksel yorum kabul edilip, her iki benzetmenin de paralel olduğu düşünülürse, Çizgi benzetmesinde de aynı ayrımın yapılması kaçınılmaz olur. Buna göre, eşit olmayan bir biçimde ikiye bölünen çizginin alt kesiti *horaton*, yani duysal varlıklar alanını, üst kesiti ise akledilir varlıklar alanı olarak *noeton* alanını gösterecek şekilde düşünülür. Hal böyle olduğunda ilk benzetmedeki Güneş, çizginin alt kesiti

9 A. S. Ferguson "The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line" *The Classical Quarterly*, Vol 15, No.3/4, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1921, 131-152, s. 137; . Sze, Corinne Praus, "EIKASIA and PISTIS in Plato's Cave Allegory", *The Classical Quarterly*, Vol. 27, No. 1, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1977, 127-138,s. 128.

10 A. S. Ferguson, "The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line", s.134.

11 Platon, *Devlet*, 508b

12 Platon, *Devlet*, 508b

olan *horaton* alanını gösterirken, İyi İdeası, çizginin üst kesiti olan *noeton* alanına paralel olur. Bölünmüş Çizginin *horaton* alanına dair olan alt kesiti yine eşit olmayan bir biçimde aydınlık-karanlık derecelerine göre ikiye bölünür. Ortaya çıkan parçalardan biri yansılar (*eikônes*), diğeri ise bu yansılardan asılları olan canlı varlıkları, bitkileri ve insan elinden çıkma bütün her şeyi (*zôa*) kapsamaktadır.¹³ Platon yansı ya da gölgelerle onların asılları arasındaki ayrımı sanıyla bilgi arasındaki ayrımla karşılaştırarak bir paralellik oluşturur ve bu bağlantı üzerinden, tıpkı yansılardan veya gölgelerin asıllarından ayrı olması gibi, sanının (*doksa*) da bilgidenden (*epistêmê*) farklı olduğuna işaret eder.¹⁴ Çizginin üst kesiti için de aynı oranda bölme işlemi yapılır ve *noeton* alanı da yansılardan onların asıllarına benzer bir biçimde ikiye bölünür. Platon *dianoia* ve *noesis* zihin hallerinin dâhil olduğu çizginin üst kesiminin bölünmesini şu şekilde anlatır;

Ruh, ayırımın bir kısmında, daha önceki bölmede taklit edilen şekilleri benzer biçimde ele alarak, hipotezlerden yola çıkıp araştırmak zorunda kalır. İlkeye değil, sonuca gider. Diğer kısımda ruh –ilkeler varsayımsal olmadığından- hipotezlerden yola çıkarak şeylerin yansılar olmaksızın sistematik olarak İdealara gider.¹⁵

Alıntıda da görüldüğü üzere, bir zihin hali ya da bilgi türü olarak *dianoia* hipotezleri temele alan bir araştırma olup, varsayımlardan üzerinden giderek sadece onlarla ilgili birtakım sonuçlara varır. Platon *dianoia* zihin halinin hipotezli düşünüş biçimini daha iyi bir biçimde şu şekilde açıklamaktadır:

Önceden de bildiğin gibi, geometri, aritmetik ve buna benzer işlerle meşgul olanlar tek, çift veya çeşitli şekiller üç çeşit açılı, kare ve buna benzer şeyler hakkında, bunları bilirlermiş gibi varsayımda bulunurlar. Ne kendilerine ne de başkalarına onların ötesinde bir şey olduğunun hesabını gözetmezler. Onların herkes için açık olduğuna inanırlar. Bunlardan başlayarak bunlar, onları düşünmemelerine, bunların benzediği başka şekiller olmasına rağmen görünen şekilleri kullanırlar ve bunlar hakkında konuşurlar. Konuşmalarının amacı kendi çizdikleri şekiller değil, kendinde kare ve kendinde köşegendir. Onlar, hem gölgeleri hem de sudaki yansılardan olan şekilleri verdikleri ve çizdikleri şeylere birer yansı gibi davranıp düşünceyle görülebilen hakikatleri görmek için araştırma yapar.¹⁶

13 Platon, *Devlet*, 509d-510a

14 Platon, *Devlet*, 510a

15 Platon, *Devlet*, 510b

16 Platon, *Devlet*, 510c-511a

Zihin halleri *dianoia*ya karşılık gelen insanlar, araştırdıkları konularda, geliştirdikleri veya öne sürdükleri varsayımları sanki onlar mutlak birer hakikatmiş gibi ele alırlar. Bu varsayımların hakikate ilişkin olup olmadıklarına dair herhangi bir kuşku içinde değillerdir. Ancak bu zihin halindeki insanların ya da alıntıda belirtildiği üzere geometri, matematik veya buna benzer konularla uğraşanların amacı duysal alanda kullandıkları şekiller üzerine düşünmek değildir. Bu insanlar her ne kadar duysal şekilleri kullanıyor olsa da aslında düşündükleri ve üzerinde akıl yürüttükleri şeyler İdealardır. Örneğin, üçgene ilişkin bir işlem yapılırken, bir geometrici bir tahtaya veya kâğıda çizdiği üçgen üzerinde çalışıyor olsa da, düşündüğü şey aslında İdealardır. Böylece geometrici veya matematikçi duysal alanla ilgili bir iş görüyor olsa da aslında İdealara dair bir düşünüş gerçekleştirilmektedir.

Dianoia zihin hali Çizgi analogisinin en alt kesitinde yer alan *eikasia* ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerliği göstermeden önce *eikasia*ya yönelik iki farklı yorumun öne sürüldüğünü dikkate almak gerekir. Bunlardan ilk yoruma göre, zihin hali *eikasia* olarak tanımlanan insan gölgelere bakarak onların asıllarını tahmin etmeye çalışır; ikincisine göre ise bu zihin halindeki insanlar, gölgelerin kendilerini asıllarmış gibi kabul ederler. İkinci yorum çerçevesinde, çizginin alt kısmı olan hayal veya yansımalar ile onların orjinallerinin arasındaki ilişkinin, çizginin üst kısmında yer alan *dianoia* ile *noesis*in nesnelere arasındaki ilişkiyi açıkladığı öne sürülebilir.¹⁷ Bu yoruma göre *eikasia* zihin haline sahip biri *pistis* durumunda kendileriyle ilgili olarak bir inanca sahip olunan nesnelere varlığından haberdar değildir. Bu bilinmezlik gölgelerin sanki asıl nesnelermiş gibi görünmesine, gölgelerin kendileri dışında başka bir gerçeklik yokmuş gibi algılanmasına neden olur. *Dianoia* zihin halinde de benzer bir durum *Devlet* 510c'de anlatılmaktadır. Matematiksel yöntemde çıkarım yapılırken, öne sürülen varsayımlar sanki kesin bir biçimde biliniyormuş gibi ele alınır. İlk yoruma göre ise, *eikasia* zihin halindeki insan, *dianoia* zihin halindeki insanın yaptığı gibi, gölgelere ilişkin veya duysal nesnelere üzerinde varsayımsal düşünüş yaparken, onların asıllarını düşünmektedir. Bu yorumda, *eikasia*nın *pistis* kapsamı içinde kalan birtakım varsayımlar öne sürdüğü kabulü, onun çizginin üst kısmında yer alan varsayımlı bir düşünüş biçimi olarak *dianoia* ile benzerliğine işaret eder. Her iki yorum da bu iki düşünüş biçimi arasında bir bağ kurar. *Eikasia* zihin halinde gölgelere ilişkin yapılan yorumlar kendisinde bir hata payını her zaman barındırmaktadır. Gölgeler yanıltıcı olabilir. Bu zihin halinden hakikate daha yakın olan *dianoia* da varsayımlara dayalı olduğundan, bilinmeyenle örtülü olmak durumundadır. Bir hipotezde temele alınan ilke kesin bir bilgi sunmadığından, on-

17 R.C Cross ve A. D Wozzley., *Plato's Republic*, Macmillan& Co Ltd., London, 1964, s. 210

dan çıkan sonuçlar da aynı biçimde bilinmeyenle örtülü olmak durumunda kalır.¹⁸ Ancak her iki zihinsel süreçte de o zihin haline ilişkin nesnelere sanki asıl nesnelere olmuş ve onlara ilişkin bilgi de sanki kesin bilgiymiş gibi ele alınır.

Çizgi benzetmesinde zihin halleri veya bilgi türlerinin anlatımından sonra Platon, *Devlet*'in yedinci kitabıyla birlikte başka bir analogi geliştirir. Mağara Benzetmesi olarak geçen bu analogi eğitime ilişkin olmakla beraber İyi İdeasının açıklanmasında da yardımcı olur. Geleneksel yorum, Mağara benzetmesini, Çizgi benzetmesi ile paralel biçimde inceler. Bu yorum, Çizgi benzetmesinde geçen dört zihin halinin Mağara benzetmesinde de karşılığını bulduğunu dile getirir. Buna göre, mağaranın içi *horaton* alanıyken dışı *noeton* alanıdır. Mağaranın içi çizginin alt kısmına paralel olup gelip geçici öğelerin sanısına sahip olmaya yönelik olan *doksanın* edinildiği yerken; mağaranın dışı kalıcı, mutlak bilgi türü olan *epistêmênin* bilgisine sahip olunan yeri temsil eder. Benzetmede mağarada ayak ve boyunlarından zincirli tutsaklar, önlerinden başka hiçbir yeri göremez bir vaziyette canlı varlıklar ve insan elinden çıkma şeylerin ateşin ışığının etkisi ile duvara vuran yansımalarını seyrederek.¹⁹ Bu yansımaları da onlara verdikleri adlandırmalarla asıl nesnelere varsayarlar. Gölgelemlerin asılları olan canlı insanlar konuştuğunda da tutsaklar onları gölgelerden gelen sesler olarak algıladılar. Bu durum, *dianoia*da matematikçilerin hipotezlerini herkesçe bilinen, kuşkuyla yer bırakmayan mutlak hakikatler olarak almalarına benzemektedir. Gölgelemlere bakan ve onlarla ilgili bir sanı ya da kanaatlere sahip olan kişiler de onları asıl nesnelere olarak kabul etmektedirler.

Benzetmede ayakları ve boyunları çözülen insanlar gölgelerin asıllarını görmeye başlayarak bilgisizlikten bilgiye giden yolun ilk adımını atarlar. Böylelikle mağaranın içinden dışına doğru ilerleyen biri, hakikate bir adım daha yaklaşmaktadır. Daha sonra onun, dik ve zorlu yokuştan çıkarak mağaranın girişine kadar gelmesi sağlanır. Ancak mağaranın girişine gelen biri, öncelikle gün ışığına alışmadığı için, gözlerinde bir kamaşma yaşar. Bu nedenle kişinin ilk gördüğü nesnelere doğal şeylerin yansısı ve gölgeleri olur.²⁰ Böyle birinin zihin hali için, Çizgi benzetmesinde *dianoia*yaya özgü zihin hali gösterilebilir. Daha sonra bu yansı ve gölgelerin asıllarını, göksel cisimleri gören insan (*noesis*) en sonunda Güneşin kendisine yaklaşır. Güneşin kendisi burada İyiyi, gölgelerini gördüğü şeylerin asılları ve göksel cisimler de İdeaları sembolize eder. Annas, bu süreci şu şekilde tarifler; “Öncelikle burada²¹ büyülenmiş gibidirler ve dolay-

18 Platon, *Devlet*: 533c

19 Platon, *Devlet*: 514a-c

20 Platon, *Devlet*, 516a

21 Mağaranın girişine geldiklerinde.

lı ve yansılar içinde gerçek nesnelere görürler, fakat sonra güneşin ışığı altında doğrudan onlara bakarlar ve sonra güneşin kendisini bile görebilirler.”²² Cross ve Wozzly de aynı süreç için şunları anlatır; “...tekrar büyülenir ve önce dünyanın dışında gölge ve yansılara bakmayı kolay bulur. Sonra şeylerin kendilerine, gök-sel cisimlere ve bütün bunların sonunda kendinde Güneşi görebilir.”²³ Mağara benzetmesinin Çizgi benzetmesi ile paralel olarak yorumlanması, *dianoia* zihin halinin nesnelere belirlenebilmesine ilişkin önemli bir başka yorumun öne sürülebilmesini olanaklı kılar. Bu yorum çalışmanın değerlendirme bölümünde ele alınarak derinleştirilecek ve diğer yorumlarla birlikte sentezlenecektir.

Bu üç benzetme ve aralarındaki paralelliğin kabul edilip edilmemesi konusu, *dianoianın* nesnelere neler olduğuna ilişkin birden fazla yorumun elde edilmesine olanak tanır. Platon’un *Devlet* adlı diyalogunda Glaukon ile Sokrates arasında geçen konuşma²⁴; *dianoianın* sadece geometriciler, matematikçiler ve onlar gibi kimselere özgü olduğu yorumun çıkarılmasına olanak tanıdığı için, sözü edilen zihin halinin nesnelere de bu insanların kullandığı matematiksel nesnelere, sayılara ve geometrik şekillere ve bunlarla yapılan hesaplamaların olduğunu düşündürtebilir. Bu türden şeyler hakikate dair olmadığı gibi, duyuşal alana ilişkin de değildir. Bu sayılar/şekiller üzerinde varsayımlar öne sürülerek, bu sayıların/şekillerin İdealarına ilişkin bir düşünüş gerçekleştirilir.

II

Dianoianın nesnelere konusu, hem benzetmelere ilişkin farklı görüşler hem de Platon’un bilgi görüşünün tamamı ele alındığında, birçok yoruma imkân tanımaktadır. Bunlardan ilki ve genel olarak kabul gören yorum, *dianoianın* nesnelere aracı matematiksel öğeler olduğunu öne süren ve Aristoteles’in de buna kaynak gösterildiği yorumdur. Bu genel kabulün dışında, Güneş ve Çizgi benzetmelerinin paralel olarak ele alınıp yorumlanması sonucunda, Ferguson’un öne sürdüğü bir başka yorumdan daha söz edilebilir. Bu yoruma göre, *dianoia* zihin halinde aracı matematiksel nesnelere kullanımından söz edilemez. *Dianoianın* nesnelere sembolik anlatım çerçevesinde *noesis* zihin halinin nesnelere daha kısıtlı bir çerçeve içinde düşünülmesidir.²⁵ Ayrıca her iki zihin halinde de aynı varlıkların olduğunu öne süren Hackforth, *dianoia* aralığının nesnelere, İdealarla duyuşallar arasında bir arada kalmışlığı göstermediğini öne sürer.²⁶ Ona

22 Annas, *a.g.e.*, s.252

23 Cross & Wozzley, *a.g.e.*, 207

24 Platon, *Devlet*, 510b-511a

25 Ferguson, “The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line”, s. 150

26 Hackforth “Plato’s Divided Line and Dialectic”, *The Classical Quarterly*, Vol 36, No.1/2, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1942, ss. 1-9, s. 1

göre, *dianoia* aralığı sayı İdealarının bulunduğu bir aralıkken, *noesis* aralığı ahlâka ilişkin veya değerlere ilişkin İdeaların yer aldığı alandır.²⁷ Hackforth ve Ferguson'un dışında Guthrie de matematiksel nesnelere ara nesnelere kabul etmez ve ona göre, çizginin üst kesitinin bölünmesi nesnelere ziyade zihin hallerine ilişkin bir durum olarak görülmelidir.²⁸ Bütün bu yorumların yanı sıra Annas, *dianoia* için, onun İdeaları tanımada iyi bir düşünme biçimi olarak görülmesi gerektiğini öne sürer.²⁹ Annas'a göre, *dianoianın* nesnelere belirlenmesi ciddi güçlükler içermektedir.

Bir önceki bölümde kısaca anlatıldığı gibi, *dianoia* ile *eikasia* arasında benzerlikler bulunduğu ve bu benzerliklerin her iki zihin halinde de paralellik gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çizgi benzetmesi Mağara benzetmesi ile birlikte okunduğunda ortaya çıkan bu yorumu, Ferguson farklı bir yoldan dile getirir. Ferguson'da bu iki zihin hali arasındaki benzerlik sembolizm düşüncesi üzerinden Güneş ve Çizgi benzetmesinin paralellığı çerçevesinde oluşturulur. Sembolizm düşüncesine göre, Güneş benzetmesinde İyi ile Güneş iki ayrı alanı belirtmek amacıyla kullanılmamıştır. Bu benzetmede Güneş *horaton* alanına işaret etmez, aksine İyinin açıklanmasına yardımcı bir sembol olarak ortaya çıkar. Ferguson'a göre, Güneş figürü ve görmenin onun ışığına bağlı olması İyi ve kavrayış açısından mükemmel bir benzetmedir; fakat bir benzetmeden başka bir şey değildir.³⁰ Güneş, daha önce de belirtildiği gibi, İyiye yani İdeaya benzer konumdadır (bkz. I). İyi İdeası, İdeaların bilinmelerinin nedeni iken, Güneş *horaton* alanındaki nesnelere görülmelerinin nedenidir. Ancak o, bu nesnelere tıpkı İyinin İdealardan ayrı olması gibi ayrılır. Bu düşünceye göre Güneş sadece İyiye açıklamada kullanılan bir öğedir ve bu öğeye atfedilen özellikler ise İyi ile örtüşmektedir. Bu nedenle Ferguson'a göre, bu benzetmede *horaton-noeton* alanı ayrımı değil, İyiye açıklama çabası vardır.

Ferguson'un Güneş benzetmesine ilişkin bu düşüncesi, Çizgi benzetmesinde de aynı geçerliliğini korur. İlk benzetmede geleneksel yorumda kabul edilen *horaton-noeton* ayrımı, Bölünmüş Çizgi benzetmesinde de çizginin alt kesiti ile üst kesiti arasındaki ayırmada ortaya çıkar. Ancak Ferguson, Bölünmüş Çizginin alt kesitinin de *horaton* alanına ilişkin bir açıklama taşımadığını belirtir ve bu vurguya paralel olarak Güneşe bağlı olarak görünen şeylerin –bu şeylerin çizginin alt kesitiyle gösterildiği kabul edilse bile– aslında bu kesitin üst kısmını

27 Hackforth, a.g.e., s. 2

28 W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy Vol IV Plato The Man and His Dialogues Earlier Period*, Cambridge University Press, 1975, s. 509

29 Annas, a.g.e., s. 251

30 Ferguson, "The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line", s. 133

sembolize etmekte olduğunu ileri sürer. Ferguson, Güneş ve Çizgi benzetmesinin her ikisini de “Işık benzetmesi” adıyla tek bir başlık altında (paralel biçimde) ele alır³¹ ve bu benzetmelerin amacının da İyinin açıklanması olduğunu söyler. Bu nedenle her iki benzetmede de aslında açıklanmaya çalışılan *noeton* alanıdır. Ayrıca Mağara benzetmesindeki dört zihin haline karşılık geldiği düşünülen geleneksel yorumu karşı çıkararak, bu benzetmenin diğerlerinden ayrı bir temsiliyeti olduğunu öne sürer. Daha önce de belirtildiği üzere, Mağara benzetmesindeki dörtlü adım geleneksel yorumda Çizgi benzetmesi ile paralel olarak ele alınmaktadır. Çizgi benzetmesindeki zihin halleri Mağara benzetmesinde aynı paralellik içinde gösterildiğinde, bu benzetmelerin birlikte ele alınması, tıpkı Ferguson’un *dianoianın* nesnesi için öne sürdüğü düşünceyi işaret eder. Ancak Ferguson, ‘İdeaların kısıtlı bir biçimde görülmesi’ olarak öne sürdüğü *dianoia* düşüncesine, Mağara ile Çizgi benzetmesini paralel olarak görmesi sonucunda ulaşmamıştır. Nitekim o, Mağara benzetmesinin diğer benzetmelerle paralelliği olmadığını, Mağara benzetmesinin politik bir amaç taşıdığını ve Atina toplumunun o günkü koşullarını göstermek için anlatılan bir benzetme olduğunu düşünür.³² Bu sebeple Ferguson’a göre aralarında paralellik kurulabilecek iki benzetme sadece Güneş ve Bölünmüş Çizgi benzetmeleridir. Bu iki benzetmenin paralelliğinin kabulü, Güneş benzetmesinde olduğu gibi, Çizgi benzetmesinde de aynı sembolizmin geçerli kılınmasına neden olur. Böylece her bir zihin halinin derinlemesine anlatılması amacından ziyade, buradaki asıl amaç filozofun bilgisinin ne olduğunun ayrıntılı bir açıklamasının yapılmasıdır. Buna göre, *dianoia* da *eikasia* örneklemeyle derinlemesine anlatılmış olur.

Bölünmüş Çizginin alt kesiti üst kesitinin sembolü olarak düşünüldüğünde *eikasia*, *dianoia*yı sembolize eder. *Eikasianın* nesnelere, asıllarının gölgelerinin ve yansımalarının bulunduğu zihinsel bir hal olduğundan, asılların daha bozulmuş ya da deforme olmuş ancak onlardan çok da uzakta olmayan, sadece onların daha kısıtlı bir görünümü olarak alınır. Bir insan gölgesi, bir ağacın sudaki yansıması yepyeni bir nesne karşılığı ortaya koymaz; o, *pistisin* nesnelere deforme olmuş halinin bize görünen yanındır. Çizginin alt kesitinde bulunan iki zihin hali arasındaki ilişki, kısıtlı görünme (*eikasia*) ve daha sonra asıllarının görünmesi (*pistis*) olarak alındığında; bu düşünce ekseninde, aynı ilişkinin Çizginin üst kısmındaki kesitler, yani *dianoia* ile *noesis* arasında da olması gerektiği sonucu çıkar. Bu nedenle, *eikasianın* sembolize ettiği *dianoia* için Ferguson, İdeaların

31 Ferguson, “The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line” 131-152; A. S. Ferguson, “The Simile of Light Part II Allegory of Cave Continued” *The Classical Quarterly*, Vol 16, No.1, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1922, ss.15-28.

32 A. S. Ferguson, “The Simile of Light Part II Allegory of Cave Continued” s. 18

daha kısıtlı bir görünümü olduğu fikrini ortaya atar. Böylece, Ferguson'a göre, her bir zihin haline karşılık ayrı bir varlık alanı da bulunmamaktadır.³³

Ferguson'un bu yorumuna karşılık Murphy, Bölünmüş Çizgi benzetmesiyle ilgili olarak üç kesitli bir başka yorum ortaya koyar. Bu yorum, benzetmede *noeton* ile *horaton* arasında bir ayırım olduğunu, tıpkı geleneksel yorumda olduğu gibi, kabul eder. Ancak ona göre, zihin hallerinin dört değil, üç çeşit olması gerekir. Murphy *doksa*, *dianoia*, *noesis* olarak ayırdığı bu zihin hallerini eğitimsizlik (sanı) ve eğitimlilik (matematik ve felsefe) durumuna göre belirler.³⁴ Çizginin alt kısmının bir bütün olarak alınması, onun duyusal ya da *horaton* alanını tam manasıyla göstermesine olanak tanır. Ancak çizginin alt kısmının geleneksel yorumu benzer bir biçimde *eikasia* ve *pistis* olarak ele alınması, Ferguson'un öne sürdüğü ikili yorumun yapılmasını meşru kılar. Murphy'nin burada ortaya koyduğu yorum, geleneksel yorum ile Ferguson'un ikili yorumu arasında bir orta nokta inşa etmektedir. Bu yorum, geleneksel yorumda olduğu gibi Mağara ile Çizgi benzetmesini birlikte ele alır ve mağaranın iç kısmının tamamını (ya da çizginin alt kesitinin tamamı) *doksa*; mağaranın dışını (ya da çizginin üst kesiti) *dianoia* ve *noesis* olarak belirler. Buna göre, mağaranın içi eğitimsiz, mağaranın dışı ise eğitilmiş insanların zihin halini yansıtmaktadır. Böylece Ferguson'un öne sürdüğü iki kesitli çizgi yorumuna ilişkin sembolizm düşüncesinin ortaya çıkardığı güçlüklerle de orta noktayı bulan bir yorum getirip *eikasia* ile *dianoia* arasındaki sembolizm ilişkisine bir çözüm üretmiş olur.

Mağara ile Çizgi benzetmesinin paralel olarak ele alınması, *dianoia* için Ferguson'un düşüncesine benzer bir yorumun yapılmasını olanaklı kılar. Her ne kadar Ferguson böyle bir paralellığı kabul etmiyor olsa da, mağaranın dışına çıkıldığında karşılaşılan görüntü *dianoianın* nesnelere belirlenebilmesi için bir ipucu sunmaktadır. Daha önce *Devlet* 516a'da da belirtildiği gibi, mağaranın dışına çıkan biri gözleri kamaştığı için, öncelikle gölgeleri görür. Bu gölgeler, yalnızca *noesis* zihin hali içinde görülebilecek İdeaların yansısı olarak yorumlanabilir. Çünkü bu kişi gözleri ışığa alıştığında, önce insanların kendilerini ve göksel cisimleri görecektir ve en sonunda İyinin kendisini temaşa edecektir. Benzetmede belirtilen bu nokta, Ferguson'un *dianoia* konusunda öne sürdüğü yorumu akla getirir ve bu zihin halinde İdeaların kısıtlı görünümü fikrini bir kez daha hatırlatır. O halde, Çizgi analogisinde nesnesi matematiksel öğeler olarak belirlenen *dianoia*, Mağara benzetmesi ile paralel bir şekilde ele alındığında, Ferguson'un yorumuna benzer bir yorum ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın I. kısmında Annas ve Cross ve Wozzley'den yapılan alıntıların bu fikri desteklediği görülmektedir.

33 Ferguson, "The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line", 150

34 N.R. Murphy, *The Interpretation of Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1951, s. 163

Bu iddiaya göre, *dianoia* zihin halinin nesnelere dolaylı görülen şeyler, gerçek nesnelere yansılar ve maddi alan dışında kalan gölgeler olarak alınması gerekir. Güneşin ışığı altında doğrudan bakılanlar veya şeylerin kendileri ile göksel cisimler, *noesis* zihin halinin nesnelere oluşturur. Bu benzetmedeki Güneş ise İyi İdeasıdır. Ferguson'un sembolizm yorumu ile Mağara ve Çizgi analogilerinin paralel bir şekilde ele alınarak elde edilen yorumun *dianoianın* İdeaların bir tür kısıtlı görünümü olduğu noktasında benzerlik taşıdığı savı açıkça belirtilebilir.

Dianoia zihin hali için en ilgi çekici yorumlardan biri de Hackforth'a aittir. O, bu konuyu ayrıntılarıyla ele aldığı makalesinde, *dianoia* ile *noesis* zihin halinin nesnelere her ikisinde de İdealar olduğunu belirtir. Söz konusu Platon yorumcusuna göre, bu durum, İdealar arasında bir ayrıma gider. Gerçekten de Hackforth'un bakış açısından, *dianoia* aralığı sayı İdealarının bulunduğu bir aralıkken, *noesis* aralığı ahlaka veya değerlere ilişkin İdeaların yer aldığı alandır.³⁵ Bu sava göre, Çizgi benzetmesinde bölünmüş olan çizgiye ilişkin her bir zihin halinin farklı ontolojik temelde kurulması zorunlu değildir. Örneğin *eikasia*, *pistis* zihin halinin nesnelere gölgeleri ya da yansımaları olarak farklı bir ontolojik temel göstermekte ve *pistis* de onların asılları, canlı varlıklar ve yapma şeyler olarak farklı bir nesne grubunu içermektedir. Hackforth, çizginin aşağısında yer alan bu iki ayrımın, zorunlu olarak çizginin üstünde de gerçekleşmesi gerektiğini ve *dianoianın* *noesisten* ayrı bir ontolojik temele sahip olmasının zorunluluk içermediğini düşünmektedir. Böylece Hackforth, *dianoia* zihin halinin duyusallarla İdealar arasında aracı bir konumda yer almadığını bildirir.³⁶ Bu Platon yorumcusuna göre, söz konusu düşüncenin temellendiği birkaç yer şöyle sıralanabilir; *Devlet* 527b'de geometrinin her zaman var olan, değişmeyen şeylerin bilgisi olduğu belirtilmektedir. Yine, *Devlet*'in altıncı kitabında, duyusal ile duyusal olmayan arasında geçiş sağlayan matematiksel veya geometriye ilişkin öğelerin, yedinci kitapta yani Mağara benzetmesinin anlatıldığı ve filozofun eğitim sürecinin nasıl olması gerektiğinin açıklandığı kısımda, gelip geçici olanla ilişkisinden veya duyusallarla İdealar arasındaki konumundan söz edilmez. Hackforth, buna kanıt olarak, altıncı kitapta Sokrates'in *dianoia* zihin haline ilişkin yöntemi anlattığını, fakat Glaukon'un bunu anlamakta güçlük çektiğini gösterir.³⁷ Bu söylemine uygun olarak Hackforth, matematiksel yöntemin kullanıldığını kabul eder ve bu yöntemde İdea-sayılarının kullanıldığını belirtir. Dolayısıyla yorumcumuz, *dianoia* ile *noesis* ontolojik bakımdan aynı nesnelere sahip olduğunu, bu nesnelere İdealar olduğunu, İdealar arasında bir sınıflandırma yaparak çizginin üst

35 Hackforth, *a.g.e.*, 2

36 Hackforth, *a.g.e.*, s. 2-3

37 Hackforth, *a.g.e.*, s. 3

kesitinin alt kısmında matematiksel İdeaların, üst kısmında ise ahlaki İdeaların yer aldığını söyler.

Dianoia zihin haline ilişkin bir başka yorum da Guthrie'ye aittir. Guthrie'ye göre, çizginin üst kesitinin bölünmesi, onların nesnelere ziyade zihin hallerine ve yöntemlerine ilişkindir.³⁸ Guthrie, *dianoianın* nesnelere farklı yöntem ve anlama dereceleri yoluyla görülen İdealar olduğunu, matematiksel nesnelere gibi bir aracı varlığa sahip olmadığını belirtir. Platon'a göre, çizginin üst kesitinin alt bölümündeki (*dianoia*) yöntem varsayımları üzerine çalışır; üst kısımda (*noesis*) ise bu varsayımları birer basamak olarak kullanıp bütünü ilkesine geçerek İdeaların birinden diğerine doğru yönelen ve yine İdeaların kendisinde son bulan bir yöntem kullanır.³⁹ Guthrie'nin, bu iki çizgi arasında ontolojik bir farklılık görmemesi, Ferguson'un yorumuna benzer bir yorumu akla getirmektedir ve her iki düşünür de *dianoianın* nesnelere İdeaların farklı görünümü olduğu konusunda hemfikirlerdir. *Noesis* ile birlikte yepyeni bir nesne ile karşı karşıya kalınmamakta, ancak bu iki zihin hali arasında anlama dereceleri ve yöntemsel açılarından farklılık görülmektedir. Bu nedenle Guthrie, bu zihin halinin ontolojik belirleniminin yapılmasının yerine, yöntem ve anlama derecesinin ne olduğunun bilinmesinin daha büyük bir önem taşıdığını düşünür. Onun bakış açısından, *dianoia* zihin halinde geçerli olan matematiksel yöntem, diyalektik yöntem için bir ön hazırlık, bir idmandır.⁴⁰ *Dianoia* zihin halinde geçerli olan matematiksel yöntemin, anlama derecesinde henüz ilkelerin kendisine doğru bir yükselme yaşanmadığı ve burada apaçık bir kavrama gerçekleşmediği için *noesisten* ayrılması gerekir. Ancak bu ayrım nesnelere bağlamında farklı olmayı içermek durumunda değildir.

Dianoia zihin halinin nesnelere belirlenmesi görüldüğü gibi farklı güçlükler içermektedir. Annas, bu güçlüğü gören başka bir yorumcu olup, iki görüş öne sürer. Önce Aristoteles'in bu konuyla ilgili düşüncesini; daha sonra *dianoia* ile *noesis* zihin hallerinin nesnelere aynı olduğu savını tartışarak, bu görüşlerden yalnız birinin kabul edilebileceğini söyler.⁴¹ Aristoteles, aracı matematiksel nesnelere ezeli-ebedi olmak bakımından İdealara benzetir ancak sayıları açısından bakıldığında, İdealar gibi tek ve biricik olmamalarından dolayı, onların İdealardan ayrıldıklarını ve aracı bir yerde konumlandıklarına işaret eder.⁴² O halde, *dianoia*ya ait olduğu öne sürülen nesnelere çok ama ezeli-ebedidirler ve genel olarak öne sürüldüğü gibi, duyusullarla İdealar arasında aracı bir konumda yer

38 Guthrie, a.g.e., 509

39 Platon, *Devlet*, 510a-c

40 Guthrie, a.g.e., 510

41 Annas, a.g.e., s. 251-252)

42 Aristoteles, *Metafizik*, 987b 15

alırlar. Ancak Annas *Devlet*'in 510d'de geçen konuşma ile Aristoteles'ten yola çıkılarak öne sürülen bu düşüncenin çeliştiğini düşünür.⁴³

...bunlar, onları düşünmemelerine, bunların benzediği başka şekiller olmasına rağmen görünen şekilleri kullanırlar ve bunlar hakkında konuşurlar. Konuşmalarının amacı kendi çizdikleri şekiller değil, kendinde kare ve kendinde köşegendir. Onlar, hem gölgelere olsun hem de sudaki yansılara olsun, şekil verdikleri ve çizdikleri şeylere birer kopya gibi davranıp düşünceyle görülebilen hakikatleri görmek için araştırma yapar.⁴⁴

Annas, bu alıntıya dayanarak, matematikçilerin aslında İdeaların kendilerini (örn. Kendinde Kare) düşündüğünü belirterek, alıntıda vurgulanan konunun matematiğin İdeaları tanımda en uygun başlangıç olarak görülmesi gerektiğini öne sürer.⁴⁵ Çünkü yapılan araştırma hakikatleri görme amacını taşımaktadır ve her ne kadar duyusallara ilişkin birtakım imgeler kullanılıyor olsa da asıl düşünülen ve araştırılan İdeaların kendileri olduğundan, bu araştırmada zihin egzersizi yapılarak hakikate ulaşılmaya çalışılmaktadır. Annas'ın öne sürdüğü ikinci düşüncenin vurgulamaya çalıştığı nokta, matematiksel düşünmenin nesnelere ile felsefi düşünmenin nesnelere neler olduğu tartışmasından ziyade, Guthrie'nin de göstermiş olduğu gibi, yöntem farklılığına ilişkindir. Çünkü yorumcuya göre, *dianoia* ve *noesis* düşünme biçiminin nesnelere belirlenmesi oldukça zordur. Üstelik Annas'a göre, Platon ilerleyen zihinsel gelişimi dört basamakta (her birini kendi nesnesiyle birlikte) listeleyerek yanlış bir yönlendirme yapmaktadır.⁴⁶ Bu durumda Annas'ın, Guthrie'nin *dianoianın* nesnelere belirlenmesinden farklı olarak bu aşamada kullanılan yöntemin, İdeaları bilmek veya tanımak için bir ön hazırlık veya iyi bir düşünme biçimi (Annas'ın yukarıda geçen deyişimiyle) olabileceği fikrine katıldığı söylemek yanlış olmaz.

III

Bütün bu yorumlar çerçevesinde denilebilir ki, *dianoia* zihnin halinin nesnelere doğru bir şekilde belirlenmesi, Çizgi ve Mağara benzetmelerinin dikkatli bir biçimde okunarak yeniden yorumlanmasına bağlıdır. Bu bağlamda makalenin II. kısmında öne sürülen fikirleri destekleyen ya da eleştiren unsurların ele alınarak felsefi bir değerlendirmesinin yapılması kaçınılmaz olur. Öncelikle geleneksel yorumun desteklediği, Aristoteles'in *dianoia* zihnin halinin nesnelere aracılığıyla

43 Annas, *a.g.e.*, s. 251

44 Platon, *Devlet*, 510d-c

45 Annas, *a.g.e.*, s. 251

46 Annas, *a.g.e.*, s. 251-252

matematiksel nesnelere olduğu tezinin incelenmesi bir zorunluluk arz eder. Bu fikrin incelenmesi Hackforth'un öne sürdüğü görüşün geçerli olup olmadığının belirlenmesi açısından da önemlidir.

Aristoteles'in aracı olan İdea olan matematiksel öğeler tartışması, Hackforth'un görüşünü olumsuzlayacak niteliktedir. Bunun için öncelikle İdeaların ne türden şeyler olduğuna bakmak gerekmektedir. İdealar; bir, değişimden uzak, derece kabul etmeyen, mutlak, kendinde şeylerdir. Matematiksel sayılar olarak İdealar da aynı özelliklere sahiptir. Bu düşünceye göre, aralarında duysal alanda büyüklük-küçüklük, toplama-çıkarma veya çarpma-bölme gibi işlemlerin yapılabilmesi olanaklı iken, İdea olan sayılar da bu türden işlemlerin yapılmasının olanağı yoktur. Bu yüzden *dianoia* zihin halinin nesnelere olarak İdea olan matematiksel nesnelere olduğunu öne sürmek, onların bu özelliklerinden dolayı pek de mümkün görünmez. Bu duruma göre, İdea olanın dışında matematiksel sayılar hipotezli yöntemin kullanılmasını olanaklı kılmak için gereklidir. Keza aracı matematiksel sayılar büyüklük-küçüklük ve diğer işlemlerin yapılmasını mümkün kılar. Buna göre aracı matematiksel nesnelere varlığı *dianoia* zihin hali için gerekli olur, çünkü İdea olan sayılar ne birbirleri ile toplanabilir ne de onlara ilişkin birtakım işlemler yapılabilmesini mümkün kılabılır. İki olan İdea sayısı İki adet Bir İdeanın toplanması sonucu oluşmamaktadır.⁴⁷ İdea olan İki, mutlak, ezeli-ebedi ve biricik olmak bakımından diğerlerinden ayrılır.

O halde İdea sayılarından farklı ancak tam da duysal alan içinde olmayan aracı bir nesnenin olması gerekir. Bu da Platon'un ortaya koyduğu İdea sayıları ile duysallar arasında, matematiksel sayıların varlığının olanağını sağlamaktadır. Aristoteles, iki tür sayı bulunduğunu ileri süren filozoflara örnek olarak Platon'u işaret etmektedir. Bu iki tür sayı, önce ve sonrayı içinde barındıran İdea-sayıları, İdealar ve duysal şeylerden ayrı olan matematiksel sayılardır.⁴⁸ Bu konuya ilişkin olarak Cevzici, Aristoteles'in bu düşüncesini Pythagoras teoremini ele alarak özetle şu şekilde temellendirir⁴⁹; Pythagoras teoremi, kâğıda ya da kara tahtaya çizilmiş üçgenler hakkında olamaz. Bu şekilde bir teorem olsaydı, bu onun genel-geçerliliğine zarar vereceği gibi, sadece kimi zaman doğru kabul edilmesine neden olurdu. Teorem zorunlu olarak doğru kabul edildiğinde, onun İdeal Üçgenle bir bağının olduğu söylenebilir ancak onun üzerinde çalıştığı nesnenin tam manasıyla İdeal Üçgen olduğu İdeaların özelliklerinden dolayı söylenemez. Bu teoremin konusu ne İdeal Sayılar/Nesnelere ne de duysal sayılar/nesnelere olabi-

47 Ahmet Cevzici, "Platon'un Devletteki Bölünmüş Çizgi Analjisi", *Ankara, Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı 15, Ankara, 1994, ss. 31-134, s. 67

48 Aristoteles, *Metafizik*, 1080b 10

49 Ahmet Cevzici, *a.g.e.*, s. 68.

lır. Bunlar ancak her ikisi arasında kalan matematiksel sayılar/nesnelere olmalıdır. Bütün bunların dışında matematiksel yöntemin kendisine bakıldığında, bu yöntemin mutlak bir bilgi içerdiği olmasından da söz edilemez. Birtakım hipotezlerden yola çıkılarak oluşturulan teori, o hipotezin yıkılmasıyla tamamen çürütülmüş olur. Bu durum İdeaların özellikleri ele alındığında kabul edilemez olur. İdealar mutlak oldukları için yanlışlanamazlar ve dolayısıyla çürütülemezler.

Aristoteles'in İdea-sayıları ile matematiksel sayılar arasında yapmış olduğu bu ayrım, Hackforth'un öne sürdüğü *dianoia* zihin halinin nesnelere neden İdea-sayılar olamayacağını göstermektedir. Ayrıca bu zihin halinde İdea-sayılarının kullanılan yöntem içerisinde hiç de uygun olmadığı görülmektedir. Matematiksel yöntem ile kesin ve mutlak bir bilgiye yani İdealara ulaşamaz, bu yöntem sadece hipotezlerle iş görülmesine olanak tanır. Hipotezler kesin olarak bilinmeyen, temele alınan hipotezin çökebilme olasılığına sahip bir bilgi türü ortaya çıkarır. Hipotezler sonucunda ortaya çıkan bilgi, *noesis* zihin halinde elde edilen bilgi gibi mutlak değildir. Bu nedenle bu zihin halinde Sayı-İdealarının bulunması olanaksız hale gelir.

Devlet 533b-c'de de *noesis* zihin halinde geçerli yöntem olan diyalektik ile *dianoia* zihin halinde kullanılan matematiksel yöntem arasındaki fark açık bir biçimde belirtilir. Platon'a göre, geometri ve ona benzer çalışmalar varlığın bilgisini bir hayal olarak görmeyi sağlarlar. Onlarla varlık açık seçik bir biçimde görülemez ve kavranamaz. Çünkü varsayımlar bilinmeyen bir şeyin ilke olarak alınmasıyla oluşturulduğundan, ortaya çıkan sonuç da yine bilinemez olmak zorunda olacaktır. Diyalektik ise bilinmeyen şeyleri değil tam tersine kanıtlanmış varsayımları temele alarak, onlardan hareketle İdeaların kendilerini kavramaya yarayan bir yöntem olarak ortaya çıkar. Matematiksel yöntemle hiçbir zaman tam bir bilme sağlanamadığı gibi, insan bu yöntemi uygularken duyusalların edinilmesinde olduğu gibi bilgisizlik veya inanç oluşturma hali içinde de değildir. Bu nedenle de Platon *dianoia* zihin halini aracı bir konuma yerleştirir. Hackforth'un *dianoia* ile *noesis* arasında yapmış olduğu ayrım –sayı ve ahlaki İdealar görüşüne geri dönülecek olursa– hem İdeaların özellikleri hem de matematiksel düşünmenin bilinmezliklerle örülü olması nedeniyle, Hackforth'un *dianoia* zihin halinin nesnelere için öne sürdüğü düşünceyi problematik hale getirir. İster Sayı İdeaları ister ahlaki İdeaların bilgisi olsun, bu türden bir bilgi kesinlikten uzak, mutlak olmayan bir bilgi olamaz. Sayı-İdeaları, özellikleri açısından aracı matematiksel nesnelere farklı olmak zorundadırlar. Bu nedenle de *dianoia* zihin halinin ontolojik temelini sayılar veya matematiksel nesnelere oluşturduğu iddiası kabul edilse dahi, bunların mutlaka aracı matematiksel sayılar/nesnelere olmaları gerekir.

Dianoia zihin halinin nesnelere matematiksel nesnelere farklı olduğuna ilişkin bir başka yorum, Ferguson tarafından öne sürülmüştü. II. kısımda da açıklandığı üzere, Ferguson bunu sembolizm düşüncesi üzerinden göstermekteydi ve bu iddia, *dianoia* zihin halini *eikasia* ile sembolleştirmekte ve bu zihin halinin nesnelere İdeaların kısıtlı bir görünümü olarak ele almaktaydı. Burada sembolizm düşüncesinin geçersiz olduğu gösterilebilirse, o zaman bu yorum da geçerliliğini koruyamaz. Öncelikle Ferguson her bir zihin hali için farklı ontolojik temel ortaya koymaktadır. Onun Güneş benzetmesi ile paralel bir düzlemde ele aldığı Çizgi benzetmesinin alt kesitinin sembolik olduğuna ilişkin iddiası kabul edilemez bir iddiadır. Bunun nedenlerinden biri, ele alınan Güneş benzetmesinin Çizgi benzetmesinde olduğu gibi tek bir doğru üzerinde gösterilmemesidir. Güneş ögesi ile İyi birbirlerinden farklı düzlemlerde ele alınırken, Çizgi benzetmesindeki alanlar birbirlerinin devamı niteliğindedir. Bu nedenle Güneş benzetmesinde, Güneş ögesinin İyiyi sembolize ettiği düşünülebilir olsa bile, Çizgi benzetmesinde tek bir çizgide zihin hallerinin belirtilmesi, sembolik anlatım amaçlandığında ve iki benzetme arasındaki paralellik göz önüne alındığında, anlamsız hale gelir. Keza bu düşünceye Cross ve Woolley de benzetmenin alt kesitini sembolik amaçlı kullanmak için, Platon'un tek bir çizgi değil de iki farklı çizgi ortaya koyarak anlatması gerektiğini belirterek katılmaktadır.⁵⁰ Bunun dışında, *Devlet* diyalogunun altıncı kitabının sonunda⁵¹ Çizgi üzerinden yapılan dört zihin hali tek tek isimlendirilerek ele alınır. Platon, burada sembolizm yorumuna olanak tanımadan tek tek zihin hallerini aydınlığa doğru bir sıralama çerçevesinde yaparak hakikate yakınlık derecesi çerçevesinde gösterme çabası içindedir. Eğer Çizginin alt kesiti sembolik bir biçimde kullanılmış olsa idi, Çizginin dörde bölünmesine bu denli vurgu yapılması da bir anlam teşkil etmezdi.

Ferguson'un sembolizm yorumu kabul edilmediğinde, onun *dianoia* zihin halinin nesnelere ilişkin öne sürdüğü iddia da problematik olmaya devam eder. Üstelik Ferguson, Mağara benzetmesini diğer iki analogiden ayrı tutarak benzetmenin politik bir amaca hizmet ettiğini belirtmekteydi. Benzetmenin politik bir amaca hizmet ettiği fikrinde hemfikir olursa dahi, düşünürün Mağaranın diğer benzetmelerle paralel olmadığı savı çok da kabul edilebilir bir sav değildir. Altıncı kitapta dört zihin halini belirleyen Platon, eğitim fikrini açıkladığı yedinci kitaptaki Mağara benzetmesinde de aslında aynı yolu takip etmektedir. İki benzetme arasındaki paralellik anlatıldığı ilk kısımda gösterildiği gibi, Bölünmüş Çizgi benzetmesinde *dianoia* zihin hali ile Mağara benzetmesinde mağaranın dışında doğal şeylerin yansı ve gölgelerini gören birinin zihin hali paraleldir. Buna

50 Cross&Woolley, *a.g.e.*, s. 212

51 Platon, *Devlet*, 511d-e

göre, Mağara benzetmesinde yepyeni bir nesne grubu ile karşılaşılmamakta, tam tersine İdeaları olan şeyler dolaylı bir biçimde, yani yansı ve gölgeler olarak görülmektedir.

Mağara Benzetmesi ile Çizgi benzetmesinin paralel alınması, aynı zamanda Guthrie'nin iki zihin hali arasında anlattığı farklılığa da atıf yapmaktadır. *Dianoia* zihin halinde sadece aracı matematiksel nesnelere bulduğu kabul edilse dahi, ahlaki veya politik İdealarda matematiksel veya hipotezli yöntemin nasıl kullanılacağı problemi varlığını sürdürmeye devam eder. Guthrie'nin düşüncesinde söz konusu her iki zihin halinin nesnelere arasında ontolojik bir farklılık olmadığı, bu zihin halleri arasında anlama derecesi ve yöntem farklılığının olduğunun bu noktada belirtilmesi, *dianoia* zihin halinde İdeaların farklı bir görünümü olduğunun (Mağara benzetmesindeki dolaylı görünümü olduğunun) kabul edilmesinin yolunu açar. Örneğin Adalet, Cesaret, Güzel benzeri, matematiksel İdeaların dışında birtakım İdealardan söz edilebiliyorsa, *dianoia* zihin halinde bu İdeaların da aracı konumundan söz etmek gerekir. Bu türden İdealara ulaşmada matematiksel yöntemin bir basamak olduğu göz önüne alınırsa, *dianoia* zihin halindeki birinin öne sürdüğü hipotezler de sadece matematiksel olanla değil, fakat aynı zamanda adalet, cesaret, güzel ile ilgili olabilir. Ancak bu türden şeyler duyusal adaletten, cesareten veya beden güzelliği gibi bir güzellikten uzakken, Kendinde adalet, Kendinde cesaret, Kendinde güzel gibi İdealardan da ayrı olarak ele alınır. Örneğin bu zihin halinde bedensel bir güzellikten bahsedilmediği gibi, İdea olan Güzelden de bahsedilmemektedir. O halde ahlaki veya politik kavramların da aracı nesnelere olduğundan söz edilmesi gerekir. Aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere Kendinde Güzele ulaşma sürecinde duyusalardan İdealara doğru giden yolda, aracı matematiksel öğelerin bulunduğu bir aşama gözlenmemektedir. Herhangi bir üçgen, matematiksel sayı veya nesnelere söz edilmemektedir.

...sırf daima güzel olana tırmanmak için, bu güzel şeylerden başlayarak, tıpkı bir merdivenden çıkar gibi, bir tanesinden iki tanesine, iki tanesinden bütün güzel bedenlere ve güzel bedenlerden güzel alışkanlıklara güzel alışkanlıklardan güzel öğrenilen şeylere, güzel öğrenilenlerden de güzelin kendi bilgisiyle alakalı olan o bilgiye ve en sonunda güzelin kendisini bilinceye dek.⁵²

Bunun dışında *Menon* adlı diyalogda yapılan erdem araştırmasında kullanılan yöntem de matematikselidir. 86e-87b satırlarında erdem öğrenilebilir olup olmadığı sorusunun ele alındığı çalışmada hipotez yöntemi kullanılmaktadır. Geometri araştırmacılarının sık sık başvurduğu bu yöntem bir geometri sorusu

52 Platon, *Şölen*, 211c-d

için değil, erdem ile öğretilebilirlik arasında bir bağlantı kurmak için gündeme gelmektedir. Burada Cevizci'nin *Menon* çevirisindeki açıklama kısmında bahsettiği gibi, 'Erdem bilgi ise öğretilebilirdir' hipotezini ele alarak, erdem ve öğretilebilirlik arasında varsayımsal bir ilişki kurulmaktadır.⁵³ Bu ilişkiye göre erdem bilgi değilse, zaten bu varsayım kendiliğinden çökecektir. Ancak burada da görüldüğü üzere, erdem ve öğretilebilirlik arasında kurulan ilişki matematiksel bir yöntem çerçevesinde ele alınmasına rağmen, matematiksel sayılarla/nesnelere iş yapılmamaktadır. Kendinde bir erdem tanımlanması henüz yapılmazken, herhangi bir kişinin erdeminden de söz edilmediği için duyusallarla ilişkisi bağlamında da bir erdemden söz edilmediği görülmektedir. Hipotezli yöntem burada erdeme ilişkin bir araştırma olup, aracı bir konumdadır. Bütün bunlara göre *dianoia* zihin halinde kullanılan bu yöntem sadece İdeaları olan matematiksel öğeler için değil, fakat aynı zamanda İdeaların hepsine ulaşmada bir ön hazırlık aşaması olarak görülmelidir. Cornford, *dianoia* zihin halinin açıklanmasında, özellikle matematiğin kullanılmasını, onun duyuşsal alanla düşünülür alan arasında en iyi bir köprü işlevi görmesine ve bu nedenle ahlaki İdealara ilişkin ön çalışmadan daha fazla önceliğe sahip olmasına bağlar. Çünkü ona göre, tikel bir adaletle Kendinde Adalet arasındaki farkı görmek, iki elma ile Kendinde İki arasındaki farkı görmekten daha zordur.⁵⁴

Son olarak bu konuda Annas'ın düşüncesi, değerlendirmemizi tamamlayıcı niteliktedir. Öncelikle Annas'ın *dianoianın* nesnelere belirlenmesinin zorlukları içerdiği fikri halen geçerliliğini korumaktadır. Bu zihin halinin nesne karşılığının tartışmalı oluşu başka bir noktaya önem atfetmenin yolunu açmaktadır. Burada *dianoia* zihin halinin nesnelere belirlenmesini çıkmaza sürükleyen, Annas'ın da belirttiği gibi, her bir zihinsel hale bir nesne kümesinin karşılık gelmesidir. Ancak bu durum Platon için gereklidir. Platon bilginin ontolojik olarak temellendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. *Doksa* ile *epistêmê* arasındaki ilişki oluş halindeki nesne ile varlık arasındaki ilişki gibidir.⁵⁵ *Epistêmê*nin mutlaklığı İdeaların varlığının mutlaklığından kaynaklanmaktadır. Çünkü zihinsel açıklık durumu hakikat olan varlıklarla paralellik içindedir. *Eikasias* zihin halindeki biri aydınlıktan en uzak zihin hali içindedir ve bu duruma ilişkin nesne karşılığı da aynı biçimde en yanıltıcı nesne kümesidir. Bir gölgeye baktığınızda onun neye ilişkin olduğunu belirlemenin zorluğu, zihin halinin de nasıl olduğunu belirlemek için önemlidir. Bunun yanı sıra, canlı varlıklara ilişkin zihin hali yine geçici olana

53 Platon, *Menon*, Çev. ve yorumlayan Ahmet Cevizci, Sentez yay., Bursa, 2007, s. 98

54 Francis Macdonald Cornford, *Plato's Theory of Knowledge*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co Ltd., London, 1935, s.38

55 Platon, *Devlet*, 533e-534a

dair olup, *pistis* zihin halinin nesnelere olarak ortaya çıkmaktadır. *Noesis* zihin halinde de İdeaların varlığının mutlaklığı çerçevesinde edinilen bilgi de aynı ölçüde mutlak ve kesindir. *Dianoia* zihin halinin nesnelere ise aracı matematiksel nesnelere olarak belirlendiğinde, bu zihin halinin tam bir ontolojik karşılığı –ahlaki ve politik İdeaların varlığından dolayı– tam olarak belirlenmiş olamaz. Annas’ın da buna istinaden Platon’un her bir zihin haline ontolojik temel bulma çabasının problemleri bir felsefi girişim olduğunu söylediği düşünülebilir.

Bütün bu fikirler göstermektedir ki, *dianoia* zihin halinde yöntem ve anlama derecesi, bu zihin halinin ontolojik temelini belirlemeden daha büyük bir önem taşımaktadır. Hipotezli veya matematiksel yöntemde sadece aracı matematiksel nesnelere kullanılarak değil; ahlaki, politik ve hatta estetik değerler de ele alınmalıdır. Matematiksel yöntem, bu türden İdeaların kavranması yolunda bir aşama olarak görülürse, buna ilişkin nesnelere her türlü İdeanın aracı olanlarını içermesi gerekir. Ancak her zihinsel süreç karşılığında bir nesne grubu belirlenmesi gerekli ise, aracı matematiksel sayıların/nesnelere yanı sıra, ahlaki, politik ve estetik İdeaların aracı olanlarının da bu nesne grubuna dâhil edilmesi önerilebilir. İdeaları olan bütün varlıkların ya aracı konumda yer alanları ya da onların dolaylı görünümüleri olan nesnelere bu ontolojik temeli sağlayabileceği düşünülebilir. Fakat nesnelere dolaylı görünümüleri veya İdeaların yansılarını çoğu zaman bir nesne grubu olarak görülmez. *Eikasia* zihin halinin nesnelere gölgeler ve yansılar olduğu olarak kabul edildiği göz önüne alınırsa, *dianoia* zihin halinin nesnelere de İdeaların gölgeleri, yansılarını, kısıtlı veya dolaylı görünümü olarak belirlenmesi, ontolojik bakımdan bir problem doğurmaz. *Dianoia* zihin halinin nesnelere belirlenmesi bu kadar zorken, bu zihin halinde aslı olan ve kesin olarak belirlenebilen tek şey, nesnelere her ne olursa olsun, onun hakikatlerin bilgisine giden felsefi yoldaki adımların başlangıcı ve diyalektik düşünceye hazırlık aşaması olan matematiksel (hipotezli) yöntemle iş görülmesidir.

ÖZET

Platon bilgiyi hem entelektüel bir gelişme süreci olarak hem de nesnelere ile ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Bilgi, nesnelere ile bağlantısı içinde ele alındığında, dört zihin halinden biri olan *dianoianın* nesnelere belirlenmesinin problematik olduğu göze çarpar. Bu makalede önce ortodoks yorum çerçevesinde *dianoia* zihin hali ele alınır ve nesnelere belirlenmesinde ortaya çıkan zorluklar gösterilir. Sonra ise Güneş, Bölünmüş Çizgi ve Mağara benzetmelerine ilişkin farklı yorumlar çerçevesinde *dianoianın* nesnelere ilişkin başka bir yorum getirilmeye çalışılır. Son olarak, bu zihin halinde kullanılan yöntemin nesnelere belirlenmesinden daha önemli olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dianoia, Zihin Halleri, Bölünmüş Çizgi Analojisi, Mağara Benzetmesi,*

ABSTRACT

Plato handles the knowledge the context of both the process of intellectual development and relation to the own objects. Being taken the knowledge in connection with objects; determination of the objects of *dianoia*, which is one of four mental states, stand out as problematical. In this article, firstly, *dianoia* mental state is handled in the context of orthodox review and represented the arising difficulties of determination about the objects. Then, in the context of the different interpretations on Sun, Divided Line and Cave allegories, another interpretation is tried to remark about the objects of *dianoia*. Eventually, it is focused on the method used in *dianoia* mental state is more important than the determination of own objects.

Key Words: *Dianoia, Mental States, Divided Line Analogy, Allegory of the Cave.*

KAYNAKÇA

- Aristotle, *Metaphysics, Books 10-14. Oeconomica. Magna Moralia*, çev. Hugh Terendick- G. Cyril Armstrong, Harvard University Press (Loeb Classical Library), England, 1933.
- Annas, Julia, *An Introduction to Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 2009
- Cevizci, Ahmet, "Platon'un Devletteki Bölünmüş Çizgi Analojisi", *Ankara, Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı 15, Ankara, 1994, ss. 31-134.
- Cornford, Francis Macdonald, *Plato's Theory of Knowledge*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co Ltd., London, 1935.
- Cross, R.C. – Woosley A. D., *Plato's Republic*, Macmillan & Co Ltd., London, 1964
- Ferguson, A. S., "The Simile of Light Part I The Simile of Sun and the Line" *The Classical Quarterly*, Vol 15, No.3/4, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1921, ss. 131-152.
- Ferguson, A. S., "The Simile of Light Part II Allegory of Cave Continued" *The Classical Quarterly*, Vol 16, No.1, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1922, ss.15-28.
- Guthrie W. K. C., *A History of Greek Philosophy Vol IV Plato The Man and His Dialogues Earlier Period*, Cambridge University Press, 1975.

- Hackforth R.“Plato’s Divided Line and Dialectic”, *The Classical Quarterly*, Vol 36, No.1/2, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1942, ss. 1-9.
- Irwin Terence, *Plato’s Ethics*, Oxford University Press, UK., 1995.
- Murphy, N.R., *The Interpretation of Plato’s Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1951
- Plato, *Lysis, Symposium, Gorgias*, çev. W. R. M. Lamb, Harvard University Press (Loeb Classical Library), England, 1925.
- Plato, *Republic Book 6-10*, çev. Paul Shorey, Harvard University Press (Loeb Classical Library), England, 1935.
- Platon, *Menon*, Çev. ve yorumlayan Ahmet Cevizci, Sentez yay., Bursa, 2007
- Sze, Corinne Praus, “EIKASIA and PISTIS in Plato’s Cave Allegory”, *The Classical Quarterly*, Vol. 27, No. 1, Cambridge University Press on behalf of The Classical Association, 1977,ss. 127-138.